

55 év bibliográfiában

A helyismereti gyűjtemények létrehozását célzó 1964-es miniszteri rendelkezést követően 1965. július 1-jén Kárász József vezetésével Hódmezővásárhelyen a megyei könyvtárban megindult a helyismereti munka egyik alaptevékenysége, a rendszeres sajtófigyelés és a cikk-katalógus építés. A könyvtár munkatársai egymás között osztották fel a megye településeire vonatkozó információ figyelését és cédulázását, megalapozva ezzel az 1967 novemberétől Kárász irányítása alatt álló megyei helyismereti gyűjteményt. Az ország nagyobb könyvtáraiban folyó helyismereti cikkgyűjtési tevékenységből kiemelkedett a Szegedi Egyetemi Könyvtár központi bibliográfiai szolgáltatása, amely az 1945 utáni időszak periodika-anyagának csaknem a felét figyelte, és a helyismereti vonatkozású cikkanyagot elemző, annotált címleírás formájában küldte szét egy kivételével az összes megyei könyvtárba, kiegészítve ezzel a helyben folyó gyűjtést. Ezzel párhuzamosan Csongrád megyében is folyt a szegedi Somogyi Könyvtár, a JATE Központi Könyvtára és a vásárhelyi Megyei Könyvtár közötti bibliográfiai együttműködés, melyben a három intézmény a feladatokat pontosan rögzítve kölcsönösen egészítette ki egymás gyűjteményét. A könyvtári együttműködés megyei kereteit átlépve 1968-ban a Veszprém Megyei Könyvtár megteremtette a megyék közötti bibliográfiai együttműködés alapját, melynek célja a Szegedről származó cikkanyag teljessé tétele, a több mint két évtizedes időszak (1945-től 1970-ig) további sajtótermékeinek feldolgozása volt, melyhez megfelelő mozgatóerőt adott a „felszabadulás 25. évfordulója”. A munkaközösséghez 11 megye könyvtára csatlakozott, és 150 periodika 1100 évfolyamának feldolgozását osztották szét egymás között. Azonban az együttműködő intézmények munkájának színvonala oly mértékben egyenetlen volt, hogy a közös munka nem hozta meg a kívánt eredményt, de ugyanakkor jó alkalmat adott Kárász Józsefnek arra, hogy régi álmát valóra válthassa: feltárja és feldolgozza a második világháború utáni vásárhelyi sajtó anyagát.

Gyűjtőmunkájának első eredményeként két korai repertórium jelent meg. Az egyik 1969-ben az 1944. október 23-ától 1945. április 17-éig terjedő időszakot dolgozta föl „*Az új élet kezdetén*” címmel, a másik 1970-ben az 1918/1919-es forradalmak korát „*Éljen a köztársaság*” címmel. Az 1969-ben napvilágot látott füzet lett ezután az „alapköve”, etalonja – az immár Németh László Városi Könyvtárban – a mai napig tartó bibliográfiai tevékenységnek. Kárász 1975-ben nyugdíjba vonult, helyét ugyanezen év október 1-jétől Kőszegfalvi Ferenc foglalta el. Ő lett a könyvtár főállású helyismereti munkatársa, akire ezután nemcsak a napi rendszeres feladatok elvégzése hárult, hanem az időközben megyeiből városi könyvtárrá alakult intézményben a vásárhelyi helyismereti gyűjtemény kialakítása is. Kárász, aki rész munkaidőben végezte tovább nélkülözhetetlen helyismereti munkáját, folytatta a retrospektív föltárás 1969-ben abbamaradt rabszolgamunkáját. 1979-ben napvilágot látott az 1945 és 1949 közötti időszak újságjainak repertóriumja. Az „*A koalíciós idők*” címen megjelent kétkötetes munka öt különböző vásárhelyi napilap (Vásár-

hely Népe, Alföldi Újság, Vásárhelyi Független Újság, Független Újság, Délvidéki Hírlap) és egy hetilap (Alföldi Hétfő) több mint 15 ezer [!] cikkét tette visszakereshetővé. A házilag sokszorosított kéziratot egy ideig nem követte újabb, ugyanis az anyaggyűjtés sem volt még készen, de Kárász még abban az évben (1979) hozzákezdett az 1949-től 1965-ig, tehát a rendszeres sajtófigyelés megindulásáig terjedő időszak cédulázásához. (1981-ben elvégezte az 1950–1953-ig, 1982-ben az 1955 végéig, 1983-ban az 1957-ig, 1984-ben az 1958–1960-ig, 1985-ben az 1961–1963-ig, 1986-ban az 1965. július 1-éig terjedő időszak anyaggyűjtését.) Az 1986-ra elkészült több tízezer tétel témák szerint és ezeken belül szoros időrendben sorakozott a helyismereti gyűjtemény katalógusszekrényének fiókjaiban. A visszakeresés nagyon nehéz és időigényes folyamat volt, tehát a mutató elkészítése alapvető fontosságú feladat lett volna, amire azonban Józsi bácsi már nem vállalkozott, de a gyűjtés befejezése után hozzálátott a meglévő cédulák válogatásához és javításához. 1987-ben új, rész munkaidős kolléga került a helyismerethez Herczeg Mihály nyugalmazott levéltár-igazgató személyében, akit Kőszegfalvi hamar bevont a helyismereti munka gyakorlatába. Az ő ösztönzésére látott hozzá a fiókokban lévő cédulaanyag mutatózásához. Az itt töltött évek alatt elkészítette az 1949–1953 közötti évek feltárását a *Hódmezővásárhelyi újságok repertórium*a címmel. (Igaz, az 1953-as anyagnál csak a cédulák rendezéséig jutott, amit azután Kárász József fejezett be. A *Vihar-sarok című lap repertórium*a címmel 1990-ben jelent meg.) 1991-ben Józsi bácsi végleg itthagya az intézményt, még a rész munkaidős állásra sem tartott igényt, Herczeg az előtte való évben távozott. Az így egyedül maradt Kőszegfalvi a munkája mellett nem tudta átvenni a retrospektív feltárás feladatát is. 1992-ben az ő javaslatára Borus Gábor került a könyvtár helyismereti csoportjába, aki a munkával való ismerkedés után folytatta a két évvel korábban megszakadt feltárást. Éves rendszerességgel állította össze a soron következő év repertóriumát, külön füzetben készítve el az 1956-os forradalmi időszak három különböző sajtójának feldolgozását (1956 a *vásárhelyi sajtóban*, 1995.), majd összevontan a Csongrád megyei Hírlap első két évfolyamának (1956. november 20–1957. december 31.) bibliográfiáját. 2003-ban pedig két főiskolás szakdolgozó segítségével készül el a retrospektív repertórium soron következő füzete, amely az 1962-től 1965 első felévéig, a rendszeres figyelés megindulásáig terjedő időszakot teszi majd visszakereshetővé. Közreműködésükkel tehát még az idén befejeződik a vásárhelyi sajtó háború utáni 21 esztendejének feldolgozása. A retrospektív cikkbibliográfia korai, különösen '50-es évek füzetei magukon viselik a készítő, a bibliográfus gyakorlatlanságát, a módszer kiforratlanságát, de a minőségi hiányosságok a kor sematikus, átpolitizált és semmitmondó sajtóját is terhelik. A Kárász által összeállított, a koalíciós évek hat különböző lapját feldolgozó munka igen erőteljes, információban gazdag, jól kereshető összeállítás, ellentétben a már említett '50-es évek repertóriumaiival, melyben jónéhány rosszul megfogalmazott, fölösleges tárgyiszó van. Ennek illusztrálására kitűnő példa az 1950. május 1-jétől az év végéig terjedő időszak, ahol több mint 1600 tétel szerepel az alig több mint fél esztendőt átfogó bibliográfiában, amikor az éves átlag 1100–1200 darab tétel között mozgott. Pontosabb tárgyszavakat és a válogatás szigorúbb szempontjait alkalmazva az évek során sikerült lecsökkenteni a tételek számát, ezzel könnyebben kezelhetővé, informatívabbá vált a retrospektív bibliográfia is, amely jelenleg 450–600 darab tétellel dolgozik évente, és ez meg-egyeznek a kurrens összeállítások terjedelmével.

Az 1965-től helyben és a Somogyi-könyvtárból is gyarapodó sajtófigyelés immáron hatalmas tömegű céduláinak élővé tétele, valamint az 1981-es év évfordulóira (Kiss Lajos, Pásztor János, Rubleczky Géza-centenárium, Németh László) megjelent írások színvonala és természetesen a helyismereti munka megkönnyítése arra ösztönözte Kőszegfalvi Ferencet, hogy éves rendszerességgel kiadványban gyűjtse össze és adja közre a város válogatott honismereti irodalmát. Az „adatbázis” adott volt: mint már említettük a cédulák tömege témák szerint, témákon belül időrendben állt a katalógusszekrényben, csak a már meglévő tárgyszó-rendszert kellett finomítani, a kor követelményeihez igazítani. Kárász rendszerének egyes tárgyszavai aktualitásukat veszítették, ezért Kőszegfalvi 1980-ban újrendezte, és hat új tárgyszóval bővítette ki (olykor megbontva egy-egy régít) a már meglévő rendszert, így 1981-től a cédulákat már az új szempontok szerint osztotta be a fiókokba. A struktúraváltást követően 1984-ben jelent meg az 1981-es és az 1982-es esztendő válogatott bibliográfiája (*Hódmezővásárhely válogatott irodalma*). A két-három éves „rátartást” az indokolta, hogy a nemzeti bibliográfia folyóirat-repertóriumának füzetei nemcsak az aktuális évben megjelent cikkeket közölték, hanem a 2-3 éves késéssel feltárt periódikák tételeit is felvették a gyűjteményükbe, tehát érdemes volt összevární az esetleg még felbukkanó tételeket, hogy egy teljes cikkanyagból lehessen ezután válogatni. Az 1984-ben megjelent két füzet (1981, 1982) azonban még nem tükrözte a kialakított rendszert. A több száz tétel szoros időrendben követte egymást, amiben a tapasztalatok szerint még az igen részletes mutató segítségével is meglehetősen időigényes volt az eligazodás. Az 1985-ben napvilágot látott (1983-as) összeállításban Kőszegfalvi már tematikusan csoportosította az anyagot, az egyes szakterületen belül először a részben vagy teljes egészében helyi vonatkozású könyveket és az ezekre vonatkozó ismertetéseket vette számba. A könyvek sorát a kéziratok, majd a folyóiratok, illetve napilapok cikkei, ezeket pedig minden esetben az eseménynaptár követi, majd végül a bibliográfiát összevont név- és tárgymutató teszi kereshetővé. A '80-as évek anyagát nagyobb részben az egyetlen helyi lap, a Csongrád megyei Hírlap vásárhelyi kiadásában megjelent írások teszik ki, ellentétben a rendszerváltás után a számos helyi kezdeményezés folytán színesebbé váló sajtóval, amit a Vásárhelyi Promenáda, Vásárhelyi Tükör, Vásárhely és Vidéke, valamint a megyei hírlapból alakult Délvilág és a Reggeli Délvilág című lapok fémjeleznek, kielégítve a demokratikus átalakulás után a szűkebb haza iránti megnövekedett érdeklődést.

A kurrens bibliográfia a helyismereti munka segítésén és a tájékoztatáson túl a Németh László-bibliográfia közzététele miatt országos érdeklődésre is számot tarthat. Könyvtárunk 1976 (a névadás) óta a teljesség igényével gyűjti az írói életművet és az ezzel kapcsolatban megjelent irodalmat, így véve ki részét kultuszának ápolásából. Az ebben a sorozatban napvilágot látó és az író életművének kutatásához elengedhetetlen forrásul szolgáló Németh László-bibliográfia 1987-ig majdnem teljességében (a nemzeti bibliográfia átfutási ideje miatt csak később közölt tételek nélkül) veszi számba a nyomtatásban megjelent dokumentumokat, írásokat; 1987-től tíz éven át pedig már csak a Németh László Társaság részére minden év áprilisában, a születési évfordulóra összeállított alkalmi bibliográfiából kimaradt tételeket rögzíti. Az 1998-as évtől a külön készült irodalomjegyzék megszűnésével ismét e sorozat ad helyet az író bibliográfiának. A huszadik darabjánál tartó sorozat összeállítását 2001-től, az 1999-es évvel kezdődően Borus Gábor vette át.

Kárász Józsi bácsi álma 2003-ban valóra vált: fél évszázad (1944. október 23–1965 és 1981–2000) vásárhelyi sajtója kutatható és kereshető lett, ám ha a retrospektív és kurrens bibliográfiák továbbra is ilyen rendszerességgel készülnek el, akkor belátható időn belül az 1966 és 1980 közötti 15 esztendőről is számot adhatunk neki.

Borus Gábor

A Berzsényi Dániel Könyvtár

Fejezetek Szombathely könyvtártörténetéből 1880–2002

A szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár által közreadott, igen izlées, igen szép, és igen gazdag tartalmú kötet nem egyike azoknak a kiadványoknak (többről szóltunk már a 3K hasábjain), amelyek az ötvenedik évforduló kapcsán számos megyében megjelentek. Természetesen valamiképp kapcsolódik is hozzájuk, hisz – megyei könyvtárként – a Berzsényi Dániel Könyvtár is jubileumot ült 2002-ben. A kötet kiadását azonban elsősorban valami más indokolta. Az előszó írójának, a könyvtár legendás hírű, többek, többünk szemében kultikus figurává nőtt volt igazgatójának, Takács Miklósnak szép szövegéből idéznék: „A Berzsényi Dániel Könyvtár különleges kegyelmi állapotban van most és történetének legígéretesebb korszaka előtt áll. A mindennapos kihívásokkal szembenező kollektíva – 2002-ben, a megyei könyvtár létrehozásának 50. évfordulóján – birtokba/vissza vehette a felújított és csaknem kétszeresére bővített Petőfi Sándor utcai székházat. Az épület adottságai, a szolgáltató terek és a raktári férőhelyek nagysága, a professzionális gépi háttér és a kényelmes felszereltség alig összehasonlítható az előző évtizedek állapotával. A működési feltételek korszerűsége nemcsak a vállalt feladatok nagyságával van arányban, hanem a sokszor irigyelt nyugati közkönyvtárakkal történő összevetésben is állja a versenyt. Bizonyosnak látszik, hogy a létszámban is növekedett könyvtári személyzet – ambiciózus és kezdeményező vezetéssel – sikeresen fogja az új korszakban is küldetését teljesíteni, még akkor is, ha saját tapasztalataink, de külső, pártatlan szakemberek szerint is, a város és a megye irodalomszerető és könyvtárlátogató közönsége az átlagosnál nagyobb gyakorisággal és kritikus megközelítéssel veszi igénybe a könyvtár szolgáltatásait”. Az igen találóan „különleges kegyelmi állapot”-nak nevezett pillanat (csak azért pillanat, mert egy folyamat, egy valóban a történet legígéretesebb korszakának tűnő/remélt/vágyott időszakának *indító* pillanatáról van szó) jegyében készült a kötet. Természetesen az, aminek vallja magát: Fejezeteket nyújt Szombathelyi könyvtártörténetének több mint százhusz évéből. De, és ez talán véletlen a szerzők és összeállítók szándékai szemszögéből, semmiképp sem az azonban az ügy (a pillanat, a kegyelem) meritumát tekintve, a kötet nem igazán azért nagyszerű, mert Nagy Éva remekül megírta a megyei könyvtárig megtett út történetét, mert

Németh Tiborné szemelvényeket adott a megyei könyvtár félévszázados múltjából (azért azok jóval többek egyszerű szemelvényeknél), hanem azért, mert Pallósiné Toldi Márta kibontotta, konkretálta, ad oculos kinyilvánította miben is áll, mi is a lényege Takács Miklós szép metaforájának. A Modernizáció az ezredfordulón című tanulmány alapvető fontosságú írás, nemcsak kitűnő szaktanulmány a címben jelzett témakörrel, de könyvtárpolitikai koncepció, ragyogó program is. Ha hiszünk a kegyelmi pillanattól számítható „legígéretesebb korszak” eljövételében (ittlétében és további kibontkozásában), azért (is) tehetjük, mert ez a tanulmány garanciának tűnik.

Túl ezen, a kötet természetesen tartalmaz egy igen gazdag bibliográfiát Vas megye könyvtárügyének két évtizedéről (1980–2000). Az ismertető némileg zavarban van e bibliográfia pertraktálásakor. Szombathely, a szombathelyi Megyei Könyvtár ősidők óta excellál a helytörténeti, helyismereti bibliográfia területén, vonatkozásában. Ez a tevékenység szerzett – többek közt természetesen – országos hírt, nevet, rangot a könyvtárnak, vált paradigmaticussá, példamutatóvá. Ilyen bibliográfiai háttér birtokában persze nem nehéz egy-egy „alkalmi” bibliográfiát összehozni. „összevágni”. Illetve dehogyis nem nehéz. Arany János mondotta volt, hogy Petőfi is „vágott” verset – tudott hozzá. Nos, Zsámpárné Szalay Mária is „tud hozzá”. Egy ilyen bibliográfiánál az a fontos (a szerző ki is emeli), hogy forrásértékű adatokat tartalmazó cikkek szerepeljenek benne, azok mindahányan. De hát ehhez oly alaposan, annyira belülről kell ismerni az anyagot, mint... mint amennyire Zsámpárné Szalay Mária ismeri. Remek bibliográfia, minden további munkának nemcsak alapja, kiindulópontja, de a feldolgozások nélkülözhetetlen, megbecsülhetetlen alapozása is.

A kötet, mint említettük volt, igen szép is. Elsősorban talán azért, mert gyönyörű színes fotók mutatják be a Berzsényi Dániel Könyvtár kincseit. Természetesen valódi kincsekről van szó, nem metaforikusan értik a szót a kötet összeállítói. Ritka könyvtár dicsekedhet ilyen és ilyen sokféle kincessel. Ósnyomtatványokkal, tizenhatodik század eleji térképekkel, könyvművészeti remeklésekkel a klasszikus időkben (a könyvművészet, mára úgy tűnik, felülmúlhatatlan nagy korszakáról van szó), tizennyolcadik századi kéziratos kántorkönyvekkel, kottákkal, Mikes Kelemen Törökországi leveleinek első kiadásával (természetesen Szombathelyen jelent meg), kiváló modern művészek alkotásaival (stb.). Érdekes, érdemes e kincsekről készült fotókban gyönyörködni. Jó, igen jó hogy helyet kaptak a kötetben. Mert Pallósiné Toldi Márta értekezése és e fotók csak együtt, egyszerre mutatnak fel valamit. Erre a valamire nem utalnak a kötet tanulmányai. schwarz auf weiss nincs kimondva semmi ilyesmi. És ez is jól van így. Sapientia. Mi sem mondjuk ki, mire is gondolunk. Aki a kötetet forgatja, és nem érez rá erre a valamire, a kimondott gondolattal sem tudna mit kezdeni. (VK)

(A Berzsényi Dániel Könyvtár. Fejezetek Szombathelyi könyvtártörténetéből 1880–2002. Szombathely, 2002.)

A Jókai Mór Városi Könyvtár története 1952–2002

Fennállásának ötvenedik évfordulóját ünneplendő, a pápai Jókai Mór Városi Könyvtár munkatársai megírták, a könyvtár megjelentette saját történetét. A munka nem hasonlítható – mondjuk – Kéglí Ferenc e lapok hasábjain ismertetett (3K 2003. április) könyvtártörténeti monográfiájához. A szerzők, ez nyilvánvaló, *nem* szak-történészek, nem búvárolták át a megfelelő levéltárakat, nem végeztek forrás-kritikát, nem fedeztek fel új adatokat és adalékokat, nem nyújtanak az olvasónak sem tudományos, sem módszertani szenzációt. Egyszerűen összefoglalták a már ismert (és legtöbbször meg is írt, publikált) tényeket és összefüggéseket.

Beszámolnak, szép, pedáns rendben arról, hogy milyen helyi előzményei voltak a könyvtárnak, Pápa könyvtári életéről a középkortól a 20. századig, ismertetik a népkönyvtári kezdeményeket a második világháború után, szólnak a Jókai Mór Városi Könyvtár megalakulásáról, funkcióinak változásairól és tevékenységéről, részletesen ismertetik az egyes munkálatokat és könyvtári területeket a katalógusoktól a gépesítés problematikájáig, felvázolják a könyvtár belső rendjét, felosztását és részlegeit, bemutatják a fiókkönyvtárakat és az olvasószolgálatot, a raktárakat és a helyismereti gyűjteményt, a gyerekkönyvtárat stb., stb., stb. Nem maradt ki a kötetből a könyvtár vállalkozásainak, irodalmi rendezvényeinek (stb.) ismertetése sem. És ezek a nagy részek (Könyvtári előzmények, A Jókai Mór Városi Könyvtár története, A könyvtár felosztása, részlegei stb.), valamint a bennük szervesen egymásra következő kisebb fejezetek, azok alrészai stb. nemcsak a teljességet sugallják, de egyúttal azt is, hogy milyen és mennyire komplex „üzem” egy könyvtár. A szerzőknek figyelemmel kell lenniük a nagy történelemre (és nemcsak a régmúltat vagy a viszonylag közelebbit kell bevonniuk tárgyalásukba, de az egészen friss eseményeket is, lásd rendszerváltozás!), az adott hely, régió és város „kis” történelmére, a művelődés alakulására, a speciálisan könyvtári kontextus alakulására, a jogi keretekre (törvényi szabályozás!), a helyi és világtrendekre (a funkciók változásai, a világháló megjelenése, az olvasási szokások változásai, a menedzsment követelményei stb.). De azt sem szabad hagyniuk, hogy a szűkebb vagy tágabb keretek közt elveszzen, eltűnjön a „lényeg”, magának az adott könyvtárnak a története, alakulása, problémái, problémamegoldásai, kudarcai és sikerei. Természetesen ebben a terjedelemben, ezek közt a keretek közt igazán életszerű, a konkrétumokat mintegy szépirodalmiasan felidéző, evokáló leírásra nem kerülhetett sor. A mű nyelve és irálya tárgyyszerű, objektív, szinte személytelen, de beszámol mindenről, amiről kell és lehet. Teljes, komplett a mű, az sem találhat hiányt, csonkaságot benne, aki kifejezetten erre vadászik. Aki meg kíván ismerkedni a könyvtárral, miben- és milyen-létével, történelmével és mai állagával, nyugodtan hagyatkozhat e műre.

Miért mondtuk hát, akár fanyalgásnak is beillő szavainkat ez ismertetés elején? Hogy nem tudományos, hogy nem... Azért, mert éppen ebben látjuk ennek a mun-

kának a jelentőségét, példaerejét. Természetesen kívánatos lenne, hogy minél több és minél tökéletesebb tudományos, minden szakmai bravúrt és eljárást bevető könyvtártörténeti munka, szaktanulmány, monográfia, korszakszintézis (stb.) születessen. A könyvtáros azonban – igen ritka kivételtől eltekintve – nem történész, nem tudós. Nem történészként, nem tudósként is megírhatja, összefoglalhatja azonban könyvtára történetét, utána nézhet az adatoknak, feldolgozhatja a szakirodalmat, leírhatja pontosan, pedánsan, szépen mindazt, ami tudható az intézményről. Hasznos, igen hasznos és fölötte értelmes munkát végez így, nincs szüksége arra, hogy megtegezzön, hogy valami mást ambicionáljon, hogy – hamis – tudományos babérokra törekedjen. Erre példa, nagyszerű, meggyőző példa a pápaiak kiadványa. Amit ők megtettek, más (könyvtáros) is megteheti. Bár tenné! (VK)

(Mészáros Erzsébet – Mészárosné Stenger Katalin – Vargáné Sipos Terézia: A Jókai Mór Városi Könyvtár története 1952–2002. Pápa, 2002.)

Mészáros Erzsébet
Mészárosné Stenger Katalin
Vargáné Sipos Terézia

**A Jókai Mór Városi Könyvtár
története
1952–2002**

PÁPA, 2002.

